

A X. SZÁZADBELI MAGYAR HADÜGYRŐL.

Tanulmány.¹⁾

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

III. HARCZÁSZAT.¹⁾

Az ütközet czélja régenten is az volt, jövőben is az marad a mi ma: az ellenség erejének megsemmisítése.

Csak a czélra vezető eszköz, a harcsmódor, változó a szerint, a mint az erőtenyezők, köztök első helyen a fegyverzet, a harc keresztlvitelét befolyásolják.

Ma napság, a midőn a küzdő hadsereg gyalogság, tüzérség és lovasságból áll, a harc-czél elérésében, az ellenség megtörésének munkájában, a fegyvernemek osztozkodnak és mindegyiknek más-más, de nagyon egyszerű föladat jut osztályrésztül.

A harc első phasisaiban az ágyú és a puska működik; a lövedékek zápora előzőnli az ellenséget, hézagokat szakít soraiban s gyöngíti erejét. — Mihelyt az ellenség harcászati rendjében és erkölcsi magatartásában meg van ingatva, kezdődik a roham: a gyalogság és lovasság munkája. — A gyalogság szuronyszegezve tör az ellenség védő állásába, a lovasság pedig fékeresztett szárral neki lovagolva *megrohanja és letiporja* ellenét.

A X. századbeli magyarság, mely tagadhatlanul a harcászat művészetének birtokában volt és ösmerte az erő helyes alkalmazásának törvényeit, vagyis tudta azt, hogy miként kell az ellenfél erejét gyorsan és csekély áldozattal megtörni, éppen ily módon harczolt.

¹⁾ Lásd Leó közleményeinek e részét.

Ütközete a maihoz hasonlóan két mozzanatra oszlott, az elsőben a nyílnak, a másodikban a rohamnak jutott a főszerep. Ámde a magyarnak nem volt tűzérsege, nem gyalogsága, serege csakis könnyű lovasságból állott. — Ez végezte egymagában a munkát, melyet ma három különböző fegyvernem teljesít. Lovas hadának harcsmunkája tehát több és nehezebb volt mint manapság s következtetésképen harcsmódorának alakilag is különbözőnek kellett lennie.

Harczászata joggal «nyílharczászat»-nak nevezhető, mert a támadásban, — és a magyar lovas-sereg harcza, a mint hogy az nem is lehetett más, mindenkor támadó volt — kivéven azon esetet, a midőn meglepően és észrevétlenül rohanhatta meg ellenét, közvetlenül és közvetve a nyilazásnak volt döntő szerepe. Közvetlen hatása abban nyilvánult, hogy az ellenség harcászati rendjét fölbontotta, erkölcsi érzületét megrendítette. Közvetett befolyása pedig abban állott, hogy a roham-alakzat megválasztásánál, valamint általában a harcsmódor megállapításánál a nyílharczra való tekintetek döntöttek.

Ennek magyarázatára a lovassági harc két mozzanatát, a nyílharczot és a rohamot, illetőleg e két cselekmény sikerét befolyásoló tényezőket, kell szemügyre vennünk.

A *nyílharcz*, hogy hatásos legyen, megkívánja: 1-ször, hogy minél több nyilazó fejlődjék egy vagy két sorba, vagyis hogy igen széles és lehetőleg nyitott alakzat vétessék föl. — 2-szor hogy, — tekintettel a nyílnak hatásos hordképességére az ellen legföljebb 150—200 lépés lőtávolságról huzamosb ideig lödözhető legyen.

Ellenben a *sikeres roham* megköveteli: 1-ször, hogy az zárkózott, tömör alakban és 2-szor a teljes lökem-erő kifejlesztése céljából legalább 600 lépésnyi távolságról, a legnagyobb sebességgel, hajtassék végre.

E követelmények határozottan ellentétesek. Az a csapat, mely szétszórtan, nyitott alakzatban, a nyílharczot vívja, a theoria szerint legnagyobb előnyt ígérő rohamot, az alakzat megváltoztatása és a kellő mélységű rohamterület fölvétele nélkül nem intézhette volna.

Olyan együgyű ellenség azonban, a ki e műveletre időt enged, nem lévén képzelhető, egy és ugyanazon csapat a két említett harcscselekményt a fönt említett módon nem hajthatja végre.

Hogy a nyílharcz és a roham követelményeinek egyaránt megfelelni lehessen, erre csak egy mód volt és pedig az: hogy a magyarság a munkafelosztás elvét érvényesíti és lovasságát úgy szervezi, hogy annak egy bizonyos része nyilazó vagy könnyű lovasság gyanánt, a másik rész pedig roham- vagy nehéz lovasságként szerepel.

Bizvást föltehetjük a magyarságról, e kitünő lovas nemzetről, mely a hadi mesterség minden csinját-binját ösmerte, hogy harczászata hátrányának tudatában a mondott módon segít a bajon, ha az körülményeinek megfelelt volna. De az Ázsiában úgy mint a honfoglalás után Európában tényleg követett politika, — mely szerint «szünet nélküli támadó háborúskodás» által biztosíttassék a nemzeti lét, az újonnan alapított hon, — nem engedte, hogy az *aránylag csekély számú magyarság* a seregszervezés e nemét magáévá tegye.

Nem pedig azért, mert a miként valamely több alkatrészből álló gép egyes részeinek rongált állapota vagy hasznavehetetlensége folytán működni nem tud, úgy az illetéknépen szervezett hadsereg egy-két kudarcz után, harczoló képességét elveszíti s mindenesetre hosszabb időre van szüksége, míg újra oly helyzetbe jön, hogy számottevő erőtenyezőként szerepelhessen. A rendszeresen üzött portyázó hadjáratok viseléséhez oly seregszervezetre volt szükség, *mely egyszerűsége folytán* biztosítékot nyújtott az iránt, hogy esetleges többszöri megveretés esetén a sereg megmaradt része mint önálló egész, tovább működhetik s a hadviselésben — szervezkedési munkálatok miatt — szünet soha be nem áll.

Ezen egyszerű, célravezető hadsereg-szervezet megvolt *egységesen kiképezett, a harcz minden mozzanatára alkalmas, tehát egyformán harczoló lovasságukban*, melynél a küzdőerő, egyes részeknek megsemmisítésével veszendőbe nem ment.

Ha már a fenti reflexio szerint egy — nevezzük nyilazó-lovasság és egy roham-lovasság nem volt szervezhető és ekként a nyílharcz és a roham követelményeinek egyaránt megfelelni nem lehetett, legalább azon kellett lenni, hogy a jelzett harcz-cselekmények *egyike* a legtökéletesebben, a másik pedig a körülményekhez képest lehető legjobbban foganatosíttassék.

Hogy mely cselekményre, a nyílharczra-e vagy a rohamra fektettség a fősúly, nem volt nehéz eldönteni.

A lovassági harcznál ma is harcászati axioma, mely szerint a lövedékek által meg nem rendített csapatok megtámadásától, — ha csak az meglepés által nem történhetnék vagy pedig magasabb tekintetből nem követeltetnék, — mint céltalan erőpazarlástól el kell állani. E szerint a nyílharczra volt a legnagyobb súly fektendő, a roham pedig a nyílharcz által teremtett viszonyok közt volt végrehajtandó. A rohamra azt az alakzatot kellett elfogadni, mely egyszersmind a nyílharczra is használtatott és mely megengette, hogy a lovak a lehető legnagyobb gyorsaságot fejtsék ki.

E kellékekkel a mai harczásban is fontos úgynevezett «nyitott alakzatban végrehajtott» — vagy «rajroham» bírt. — Ennél a csapat minden határozott alakzat nélkül előre vágatás közben tömörülve s minden oldalról központilag rontott a rohamtárgyra. Előnye abban állott, hogy az egyes lovas jobban érvényesíthette bátorságát és ügyességét, a lovak pedig a többiek által nem akadályozva, a legnagyobb gyorsaságot fejthették ki.

De e roham-alakzat mellett a lökem-erő csekély volt és zárt alakzatban levő gyalogság ellen kevés eredményt mutatott föl; zárt alakzatban támadó lovasság ellen pedig a nyílharcz-távból már épenséggel nem volt alkalmazható s a nyilazó első harczvonal ha nem akart az elszántan támadó ellenséges lovasság által letiportatni, egyenesen arra kényszerítettett, hogy megforduljon, s hátrafelé megfelelő távolságban gyülekezzen, a honnét a rohamot esetleg a második harczvonal segélyével, eredményre való kilátással megindíhatta.

És itt mellesleg megjegyezzük, — hogy a magyarság e hát-rálást, mely a mint látjuk, tisztán a kényszer szüleménye volt s azért történt, hogy a roham teljes erővel legyen keresztül vihető, ütközeteiben hadi csel gyanánt is alkalmazta, hogy így az ellenséget tévútra vezetve, azt zárkózottságából kimozdítsa.

Képet alkotandó a szóban forgó erőtényezőkhöz összhangzatos alkalmazásáról a támadás általános lefolyását így képzeljük.

A harczielállításból támadásra siető magyarok első harczvonala gyors jármódban előre lovagolt és (lovaglás közben is nyilazva) az ellenségtől mintegy 150—250 lépés távban, vagy még

közelebb a lóháton való nyílharczot fölvette. — Az alakzat, melyben a nyílharcz folyt, minden valószínűség szerint a kétsoros fejlődött vonal vala, mely a terephez könnyen idomúl s melyben a legtöbb íjjat lehet egyszerre alkalmazásba hozni.

Ha a harcz álló gyalogság ellen folyt, a hatályos nyilazás után a rajroham megindított és azután az ellenfél harczászati kötelékének lazultságához képest, vagy a kézi tusa következett vagy pedig a csapat hátrafelé gyülekezett és a nyilazással egybekötött rohamot mindaddig ismételte, míg a kéztusát sikerre való kilátással megkockáztathatta.

Ha a harcz lovasság ellen volt folyamatban, nevezetesen tömör alakzattal bíró nehéz lovasság ellen, melynél a nyilazásnak fogantja nem volt s mely erre időt sem engedett, a magyarság — részint hogy le ne tiportassék, részint pedig hogy a kellő rohamtért megnyerje, — a nyilazó állásból a kellő távig (mely természetesen a körülményekhez képest közelebb, messzebb lehetett) hátrafelé gyülekezett, e közben nyilazott és — a mi fő — a második harczvonal által olyképen támogatott, hogy ez a támadó ellenséget oldalozó állásból nyilazva, annak előrenyomulását késleltetni, zárkózottságát pedig megbénítani igyekezett.

Harczmodoruk, illetőleg támadásuk jellemzésére bátran idézhetjük Denison «A lovasság történelme» című munkájában Plutarch után a parthus lovasságról mondottakat.

... «Körül rajzották minden irányban elleneiket, — ha az rohamra jött, visszaszágúldottak, ha az hátrált előugrattak és ha megállapodott, egyetlen pillanatig sem hagyták nyugton; ekként mindig jelen lévén, de soha meg nem ragadtatván, elleneiket nyilaik záporával elárasztották, míg ez képtelen lévén egy ily harczászat ellen valamit tenni, halálra fárasztva, száz sebből vérezve végre tönkre jutott.»

... «Egyetlen remenysugárt még csak az adhatott, hogy lassanként kifogyva tán lövedékeikből, nyugtot hagynak nekik. E remény hiú, a tegzeiket kiürítő első vonal lovasai másoknak csinálnak helyet, mialatt magok visszavonulva, puzdráikat a hátsó harczvonalban készen tartott készletekből megtölték.»

A nyílharczászatnak logikai úton kimutatott előnyét és hátrányát a Lajos német király hadai ellen 907-ben Pozsonynál és

910-ben ugyancsak Lajos ellen Augsburg mellett vívott ütközetek, végre pedig 933-ban a merseburgi csata fényesen illusztrálják. — A pozsonyi ütközetekben nagyobb részt nehéz gyalogság, — az augsburgi és merseburgi ütközetben pedig nagyobb részt lovasság állott a magyarokkal szemközt; Az első kettőben a magyar a győztes, az utóbbiban ő a vesztes. A csaták leírására nézve utalok Szabó Károly «Vezérek kora» című munkájára.

* * *

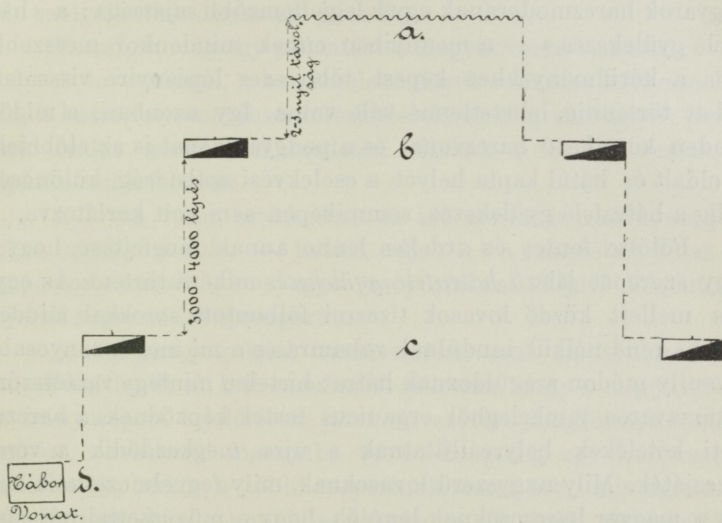
Az úgynevezett «csatarend», mely egy az egész hadsereg által fölveendő merev alakzatot föltételez, a magyaroknál ép oly kevésbé volt meg, mint a mai seregeknél. Ellene volt ennek harcászati szelleme, mely a kiutalt föladat keretén belül a kisebb részek önállóságát, cselekvési szabadságának meghagyását kívánta. — E kisebb részek (a törzsek) mint intézkedési egységek a körülményekhez képest csoportosítottak és alkalmazásukra nézve, — úgy bölcsek Leó, mint más források szerint, mindenkor az esetenkénti harcviszonyok birtak befolyással. — Ellenben az intézkedési egységeken (törzs, nemzetség) belül — a magyarság kétségtelenül használt bizonyos állandó harczalakzatokat. — Megkövetelték ezeket az erő kifejtés, a rendfentartás és a könnyű vezetés.

Igen természetes, hogy azon alapelvek, melyek a harcászati befolyásolták, a felveendő harczalakzatokra is alapul szolgáltak. Említve lőn, hogy a nyílharczra és a rohamra széles arcvonal kellett, de jeleztetett az is, hogy e vonal egymagában a harcz keresztülvitelére nem volt elégséges, szükség volt támogató csapatokra, melyek a nyilazó rajvonal oldalát, hátát megvédték, melyek a támadásban közreműködtek, és melyek az első vonalban levő csapatok hátrafelé gyülekezését elősegítették, végre szükség volt még oly csapatokra is, melyek különféle eshetőségekre készen tartottak.

E céloknak megfelelőleg mélységben tagozva, a körülményekhez képest 2—3 küzdő csoport alakított; a körülményekhez képest mondom, mert a magyarság nem ragaszkodott a merev formákhoz és a csoportosítások mindenkor a harczezélnak megfelelőleg történtek.

A harc alakzatok a maiakhoz nagyon hasonlíthatnak s tipikus alakzatnak az ezredtől kezdve a törzsig (mai hadosztály, hadtest) Leó után indulva, az éket fogadhatjuk el, melynek képét az alábbi rajz mutatja.

A X. századbeli magyar alap-harc alakzat.

E rajzban :

- Az első harczvonal ; fejlődött vonal vagy rajvonal ; az erő $\frac{1}{2}$ -e.
- A második harczvonal (támcsapat), az erő $\frac{1}{4}$ -ede.
- A harmadik harczvonal (tartalék), az erő $\frac{1}{4}$ -ede.
- A málha, vonat stb. örséggel.

Hogy a magyarság alapharc-alakzata az ék s nem a sakk-táblaszerű volt, a mellett igen erősen, sőt — ha nem volna merész — azt mondhatnám esalhatatlanul bizonyít azon körülmény, miszerint málhájokat 1500—3000 lépésre a hadrend (csatavonal) mögött, attól vagy jobbra vagy balra tartották. A jelenkorban a vonat a fölvonuló — és egyszersmind hátráló vonalon szokott lenni ; e vonal (egy vagy több út) rendszint a csatavonal közepe mögött van és pedig azért, hogy a visszavonulás esetén a hátrálás minden akadály nélkül mehessen végbe. A régi magyaroknál a csinált utak nem vittek oly fontos szerepet mint ma. Bámulatos

ügyességök a lovaglásban, kitartó málhás lovaik, és könnyű szerkezetű de erős szekereik mellett nem szorultak az útakra és a terep nehézségeivel könnyen megbirkóztak. Málhájok elhelyezésénél tehát nem az út jött tekintetbe, hanem az, hogy a harczolókat harczmozdulataikban semmiképen se akadályozzák.

Ha a podgyász a csatavonal közepe mögött helyeztetik el, a magyarok harczmodorának egyik legjellemzőbb sajátysága: a «hátrafelé gyülekezés,» — a mennyiben ennek mindenkor messzebb, néha a körülményekhez képest több ezer lépésnyire visszafelé kellett történnie, lehetetlenné vált volna. Így azonban, a midőn minden következő harczvonal és a podgyászvonal is az előbbiektől oldalt és hátul kapta helyét, a cselekvési szabadság, különösen pedig a hátrafelé gyülekezés, semmiképen sem volt korlátozva.

Fölötte fontos és érdekes lenne annak megfjtése, hogy a nagy szerepet játszó *hátrafelé gyülekezés* miként történt. Az egymás mellett küzdő lovasok tizezrei fölbontott sorokkal minden látható rend nélkül inndúlnak rohamra és a mi még bizonyosabb ugyanily módon szágúldoznak hátra; hirtelen mintegy varázsszóra a zürzavaros tömkelegből organicus testek képződnek, a harczászati kötelek helyreállítatnak s újra megkezdődik a véres harczjáték. Mily nagyszerű lovasoknak, mily fegyvelmezettnek kellett a magyar harczosoknak lenniök, hogy e művészettel párosult evolutiókat véghez vihessék. Ma, — pedig ha fokot mondok 3—4000 lovasnál több nem harczol egy helyen — a gyülekezés nagy mesterségnek tartatik es a lovassági gyakorlati szabályzat ezeket mondja róla: «a *gyülekezés* a lovas csapat alkalmazására nézve a legnagyobb fontossággal bír, a miért is ez a legénységnek a legváltozatosabb viszonyok közt végbe viendő ismételt gyakorlatok által szokásává tétessék.»

Hát még mily ügyességet kívánt a rendes gyülekeztetés ott, hol 60—100 ezer lovas harczolt egymás mellett.

A gyülekezés végbevételének legelső kelléke föltétlenül a fegyvelmezetség s a tökéletes lovaglás volt, de ezenkívül más mechanicus segédeszközöknek is kellett szerepelni. Először is valószínű, hogy a külön törzsbeli harczosok összekeveredésének meggátlása céljából az egyes törzsek, ha egymás mellett harczoltak, az ugynevezett szárnyankénti felállítással rendeztetek el,

vagyis a harczzonalak nem úgy képeztettek, hogy ezek mindegyikébe egy teljes törzs jusson, hanem ellenkezőleg minden törzs, vagy más önálló csapatotest önmagában képezett 3 harczzonalat. Valószínű továbbá, hogy a magyarok a gyülekező csoportok tájékoztatására meghatározott kürt és élőhang jeleket használtak. — Ezen felül a csapatok hadi jelvényei, ruházatbeli különbségek stb. szolgálhattak ösmertető jelekül.

Vessünk még egy pillantást a magyar csata-vezetésre.

A lovasságnál, a harczzselekmények rohamos lefolyása folytán, a harczz folyamatában intézkedéseknek alig van helye; parancsok csakis az ütközet kezdeten adhatók a további vezetés az alparancsnok feladata.

A lovas vezér intézkedése ez idő szerint is csak kevés pontokra szorítkozhatik; — tudtul adja: *a*) a szándékát, *b*) az erő csoportortosisát, *c*) az egyes csoportoknak kijutó föladatot és kijelöli végre az iránycsoportot.

A régi magyaroknál természetesen csak az utóbbiról lehet szó. Föltétlenül el kell azonban fogadnunk, hogy a magyar vezér az iránycsoport kijelölését, mint a vezetést megkönnyítő segéd-eszközt, okvetlenül fogamatba vette; ha pedig egy iránycsoport kijelöltetett, akkor a többi csoportnak (ezred stb.) mindig azután kellett igazodnia s annak cselekvése a többinek magatartására nézve döntő volt.

Már most az a kérdés, vajjon az iránycsoport, ha több hadtest (hadosztály-törzs) volt az első harczzonalban, az egész harczzonalra volt-e irányadó, vagy pedig csak az illető hadtestre? Nézetem szerint csak az utóbbi volt lehetséges. — Képzeljük magunknak, hogy egy 20,000 lovasból álló hadsereg, — amennyit a magyarság akárhányszor küldött portyázó expeditiókra — az ütközetre csoportosúl. — Az első harczzonal, mely a kifejtettek szerint a legerősebb, a csapatnak a feléből, a második és harmadik egy-egy negyedéből áll. E seregnek majdnem 15 kilométernyi széles harczzterület kellett: ugyanis az első harczzonal, a fentiek szerint 10,000 lovaszt számlált; ha a nyílharczra egy soros felállításnál minden lovasra $1\frac{1}{4}$ lépésnyi löszélességet, valamint a harczzászati kötelékek közt a mozgásra még egy $\frac{1}{4}$ -ed lépés térközt számítunk az első harczzonalra, $11\frac{1}{4}$ kilométernyi széles tér

jut; pedig a második és 3-ik harczoneknak a kikanyarodásra és oldal támadásra még legalább $3\frac{3}{4}$ kilométer szélességre van szüksége, mi összesen 15 kilométert tesz.

Ily óriási kiterjedésű csatavonalban az igazodás egy iránycsoportra nem történhetett; szükségképen több iránycsoportot kellett kijelölni, vagyis az egyes hadtesteknek (törzseknek) a harczot önállóan kellett vívnia.

Ebből azután következik, hogy a vezér intézkedésében a támadás főtárgyát és e szerint a főiránycsoportot ugyan kijelölhette, de valószínű, hogy ezenkívül minden egyes törzs (hadtest) mozgását, terepszakaszok szerint határolta, a mely területen belül az önállóan harczolt.

Az ütközetre vonatkozó kérdések futólagos fejtegetése után még csak arra szorítkozom, hogy a harcztéri szolgálatokra, nevezetesen pedig a tábor-biztosító és menetbiztosító szolgálatra nézve még megjegyzem, miszerint a magyarságnál azon helyes elvet látjuk érvényesülni, hogy a nyugvó vagy menetelő főcsapat legjobban az által biztosítatik, *ha a biztosító csapatok jó messzire tolatnak előre.* — Hogy a tábor biztosításánál mily alapforma használtatott, egyenes vonal-e, vagy a félkör, esetleg a teljes köralak, bajos meghatározni, én Bölcs Leó után indulva, az utóbbi nézet felé hajlom. *Menetöket* kétféleképp biztosították, és pedig a főcsapatot közvetlenül biztosító csapatok, az előretolt lovasság által, és a csapatnak több párhuzamos úton való szétosztás által.

IV. HADÁSZAT.

Bölcs Leó hadműtanának 1-ső fejezetében azt mondja, hogy «a hadászat tudománya a hadjárathoz szükséges dolgok előkészítésében, a harcscselekmények czélszerű tervezésében, ezek végrehajtására szolgáló eszközök gondos megválasztásában és az alárendelt művészetek (harczászat) helyes alkalmazásában áll».

A hadászat fogalmának ily definitiója, melynek helyessége egyébként tagadásba nem vehető, azt mutatja, hogy az inkább művészet mint tudomány és legtöbbször a hadvezér, vagy a hadvezetőség tagjainak egyéniségéhez képest alakúl.

E soroknak nem az lévén czélja, hogy a magyarok egyes lángeszű, vagy pedig kevésbbé képesített vezéreinek tetteit elemezze, hanem inkább az, hogy a X. századbeli magyar hadügyet jellemző vonásaiban mutassa be, e fejezetben csak általános dolgokra, — nehány hadászati elv elősorolására szorítkozhatom.

A vezérek korabeli magyarok háborúikat támadólagosan viselvén, már eleve biztosították magoknak az *initiatívában* vagyis az ellenség *megelőzésében* rejlő előnyöket. A támadó azt teszi a mi neki tetszik, hadműveleteinek idejét, módját és helyét maga választván, uralkodik a helyzeten, s kényszeríti ellenét, hogy a támadó cselekedeteihez alkalmazkodjék.

A magyarság szóban forgó hadjáratai a *kezdeményezés* nagy horderejét fényesen erősítik. Fokozta ez előnyöket azon rendkívüli *mozgékonyság*, mely a magyar lovas seregben lakozott. Mert hogy a magyar hadak gyorsak, mozgékonyak voltak, elvitáztatlan ténynek kell tekintenünk, ha reá concret adataink hiányzanak is. Bizonyítja ezt a távoli országokban rövid időközökkel viselt háborúk egész sorozata, de főleg az, hogy nem volt úgynevezett *hadászati* (hadműködési) *alappok*, melynek rendeltetése nem csak abban áll, hogy mindennemű segélyforrást szolgáltatson, hanem hogy egy megvert seregnek menedéket nyújtson és azt a hátból való támadástól óvja.

A messze távolban Németország-, Belgium-, Frankon-, Olaszország- vagy Görögországban hadászati alapot nem rendezhettek be magoknak, mert erre sem idejük, sem pedig elegendő erejük (csapatjuk) nem volt és a természetes hadászati alapjokhoz Magyarországra visszavezető *hadműködési vonalaikat* már hosszúságuknál fogva sem biztosíthatták.

Nem szenved kétséget, hogy a magyarok teljes tudatában voltak annak, hogy mily óriási veszély környezi őket idegen ellenséges népek közepette. Jól tudták, hogy számítaniok kell azzal, miszerint előlről, oldalt és hátulról egyaránt megtámadtathatnak és hogy balsiker esetén hazájokat viszont soha nem látják; és ha mégis ennek daczára minden félelem nélkül mentek messze országokba, ez azért történt mert előnyük volt a mozgékonyság, mely őket minden veszélyből kiragadta.

Ez okoskodás — mondhatják — csak azt bizonyíthatja,

hogy a magyarságnak hadászati alap hiányában mozgékonyak *kellett* lenni; de tényleg az volt-e? Föltétlenül! Bebizonyítható ez azzal, a mit a mozgékonyosság tagadására közönségesen felhoznak. — Ez a lovas sereg élelmezése.

A magyarság seregének élelmezését harácsolás útján fedezte; a harácsolás természetesen kiterjedt területeket igényelt és annál bajosabban volt eszközölhető, minél nagyobb volt a sereg létszáma. Ebből kiindulva következtethető, hogy egy bizonyos területen *csak rövid ideig* maradhatott a hadsereg és mindig előre kellett sietnie; egy másik bizonyíték, hogy a magyar hadsereg igen is mozgékony lehetett, az, hogy földerítő csapatai vagyis a sereg azon része, mely a zöm előtt 1—2 napi járásra hírszerzés végett előre menetelt, egyszersmind a harácsolást végezvén, bizonyos előlfekvő helyeken a zöm részére az élelmet fölhalmozta, mi által a mozgékonyáságnak mi sem állott útjában. A sereg gyors mozdulatait ma is az segíti leginkább elő, ha az élelmezés nem *utánpótlás* által, de *előlről* szereztetik be.

A magyarok támadó hadjáratainak a kezdeményezésen kívül hadászati szempontból még két eléggé meg nem becsülhető előnye volt; az egyik az *erkölcsi* fölény, a mennyiben már maga a támadó előnyomulás a csapatnak bátorságot kölcsönöz, míg a megtámadottat félelemmel tölti el; erről az olaszok imája «ments meg isten a magyarok nyilaitól» legjobb tanúságot tesz; a másik, hogy a legtöbb esetben meglepőleg támadva, elleneiknél *számszerint* is erősebbek voltak. Tényleg úgy gondolkozhattak a magyarok a támadólagos háborúkról, mint Szabó Károly a 910-dik évi hadjárat előkészítéséről beszélve mondja, hogy «a magyarok tanácsosnak tartva az ellenséget inkább megelőzni mint általa megelőztetni, elhatározták azt saját országában keresni föl, s védelmi helyzet helyett a bántat inkább megillető támadást választani». Ez elv következetes betartása a kivívott sikert nagyban előmozdította.

A hadjáratok megindításánál a magyarok azon előnyös helyzetben voltak, hogy a mozgósítás előkészületei nekik kevesebb gondot okoztak, mint a mai népeknek. Mint említettem, a magyarok hadászati alap nélkül működvén, nem kellett annak berendezésére, biztosítására, nem különben az utánpótlásokra nézve intézkedniök; ha egyszer hadi készülődéseiket, melyek csak az első

fölszerelésre terjedtek ki, befejezték, útnak indultak és működésüket megkezdték. — Meneteik *gyorsak* voltak és a legnagyobb *titokban* történtek; ezen már magában véve elegendő biztosítást nyújtó eszközökön kívül a meglepetés ellen azzal védekeztek, hogy oldalaikba oszlopokat különítettek ki, előre a földérintő csapatokat küldtek, végre pedig hátvéd kirendeléséről is gondoskodtak.

A hadműködési vonalak reájok nézve fontossággal nem bírtak; — hazájoktól őket el nem vághatták, mert magokat bizonyos útvonalhoz nem kötötték, sőt ha való az, hogy előre menetök alatt a vidékeket elpusztították, — akkor következtetésképen állítható, hogy visszafelé nem azon vidéken mentek, a melyen jöttek.

A harc keresztülvitelénél a következő elveket tartották szem előtt:

1. Összpontosított erővel részeket támadni; így tették ezt a pozsonyi ütközetekben, a midőn 3 nap alatt 3 ellenséges seregtestet egyenkint vertek meg. — Sajnos, hogy Merseburgnál és Augs-burnál ez arany szabálytól eltértek; részekre szakadoztak és részenként verettek meg.

2. Az ellenséges erőt *oldaltámadás, átkarolás és megkerülés* által legyőzni. E támadási nemek alkalmazására a megkívánható kellékek, nevezetesen a gyorsaság és a mozdulatoknak titokban történő kivitele a magyarok sajátosságai voltak.

* * *

A X. századbéli magyar harczok a magyarok nevét Európában félelmetessé tevék s így a hon megszilárdításához nagy mértékben járultak. A népvándorlás áradata hatalmas, erős nemzeteket sodort Európába. De vesztökre. Elpusztultak mindannyian; nemzeti jellegökből kivetközve, az őslakókkal elegyedtek össze s az új államalakulásoknál beolvadva, őseiket megnevezni nem tudják. Csak a parányi magyarság alig 200,000 harczosának sikerült tengernyi idegen népek közepette hont alkotni és eredetiségében megmaradni. Rablóhadjáratoknak mondják a X. századbéli magyar hadjáratokat. Reánk nézve honállapító, létszilárdító hadjáratok voltak azok, melyekben a magyar az európai népek között letelepedési és létjogát biztosította.

HAZAY SAMU.